

Reinhold Geijer
(1872 — 1965)

LEVNADSMINNEN

GEIJERSKA
SLÄKTFÖRENINGEN
MEDDELANDEN

XI

Bosjötiden

Bosjö Bruk, eller Bosjön såsom det i dagligt tal kallades efter den sjö det var beläget vid, bestod av masugn med tackjärnsblåsning. Bruksverksamhetens uppkomst kan dateras till början av 1600-talet. Redan 1709 blev en Geijer delägare i bruket och något år senare ensam ägare av det. Det var min farfars farfars far Bengt Gustaf Geijer, Uddeholmsbolagets grundare, vilken första gången gifte sig med en dotter till Bosjöns dåvarande ägare brukspatronen Henrik Storkirk. Sonen Henrik Geijer blev faderns efterträdare och i hans och hans ättlingars händer ("Bosjögrenen") förblev bruket till 1787, då det kom i släkten utomstå-

endes ägo. Men femtiotvå år senare återförvärvades det, nu till "Lindforsgrenen", genom köp av min farfar. På 1850-talet hade min far omkring ett år varit bruksinspektör på Bosjön och kom alltså 1870 icke som en främling dit.

Bruket var ensligt beläget, omgivet av milsvida skogar. Den för bättre fordon farbara vägen tog faktiskt slut vid samhället. Att platsen blivit vald för ett järnbruk, berodde helt enkelt därpå, att ett vatten drag fanns, som kunde lämna den för masugnsdriften erforderliga vattenkraften. På samma sätt var det överallt i Värmland. Varhelst en å fanns, ur vilken sådan kraft kunde utvinnas, tillräcklig att driva ett järnverk, där fanns eller hade funnits ett sådant.

Bosjöbruket låg vid sjöns nordända, varest den lilla ån föll ut. Om dess ålder vittnade väldiga, säkert ett par hundra år gamla, slagghögar. Herrgården hade såtillvida ett idylliskt läge, som man därifrån hade sjöns vattenspegel framför sig, omkransad av skog som sköt ut i uddar bakom varandra. Men då någon bebyggelse icke syntes, blev tavlan en smula vild. Hela bruket med dess odlade del var inklämt mellan bergen och skogarna. Stod man på herrgårdens gårdsplan, hade man helt nära norrut i en backslutning framför sig hyttan med kolhus, blåsmaskinshus, järn- och malmupplag. Österut hade man på några hundra meters avstånd skogen. Mot väster var sikten mest fri. Där syntes åkerfält strax intill gården och längre bort te[r]rassformigt höjande sig och begränsas av skogsklädda berg, bakom varandra förtonade mot horisonten. Vid synranden låg det 331 m. höga Tassberget, där björnen sades bo. I åkrarna lågo tätt med stenrösen vittnande om, huru karg och mager jordmånen var. På västra höjdslutningen såg man några torp, därav ett av okänd anledning bar det bibliska namnet Kanaan, och vid densammas fot utbredde sig en äng som genomflöts av en mindre å.

Herrgårdens corps de logi var en envånings rödmålad byggnad, vid en senare tidpunkt ommålad till vit, som genom sin bredd och en frontespis åt söder dock erbjöd stora utrymmen. På nedre botten funnos 7 rum, jungfrukammare och ett enligt tidens sed väldigt kök. Två av rummen disponerades av min far, de övriga voro barnkammare, sängkammare, förmak, salong och matsal. En trappa upp fanns en sal i anslutning till frontespisen och på vardera gaveln ett³ gästrum. Salongen var inredd med gamla vackra möbler i mahogny, andra rum med sådana i björk. Rummen mot söder voro rikligt prydda med krukväxter i korgflätade blombord, och i salongen slingrade sig en frodig murgröna längs takkanten, talande vittnesbörd för min mors kärlek till blommor. En empirekrona i taket och några mindre betydande konstverk på väggarna hörde också till det jag minnes av inredningen.

På södra sidan om herrgårdsbyggnaden låg en oansenlig trädgård, i vilken blomsteravdelningen var särskilt föremål för mammans omsorger. En björkallé fortsatte ned mot sjön, där en bro ledde över till en holme, ordnad som park med grusade gångar, grottor och bersåer. På nordsidan av boningshuset, där huvudingången låg, utbredde sig en större trädinramad gårdsplan med grusvägar och gräsmattor. På dess västra sida stod en tvåvåningsbyggnad för brukskontoret — numera flyttad till Storhöjden vid Filipstad, där den utgör exempel på en bruksbyggnad i Bergslagen —, sadelmakarverkstad, drängkammare och dagsverksstuga. Norr därom låg en visthusbod med svalgång. Ett stycke längre väster ut hade ladugård med flera uthus sin plats och sydväst ut stall och vagnbodar. I öster invid ån var i en byggnad inrymda bryggerhus, bagarstuga och ännu en visthusbod. Vid skogsbrynet längst bort i samma väderstreck stod bruksmagasinet i flera våningar, inrymmande förnödenheter av olika slag för bruksbefolkningen. Norr om hyttan

voro snickarverkstad, klensmedja, husbehovssåg och kvarn belägna och västerut folkskola samt skogvaktare- och rättarebostad.

Därmed är ramen given för livet vid Bosjön för mina föräldrar under tiden 1870 — 1880, d. v. s. i 10 år, och för oss barn allt efter som vi kommo till. Jag skall nu också söka ge något av innehållet, så som jag minnes det. I stort sett var det för min far att sköta järnbruket med jordegendomarna, skogarna och torpen och för min mor att svara för hemmet med dess stora hushåll och vården av barnen. Gemensamt hade de familjelivet. Den ena dagen förflöt väl den andra tämligen lik med arbete, id och flit, men varje årstid hade sin särprägel. Förströelser, utom vad som kunde erbjudas i hemmet, var det ont om. Till närmaste stad, Filipstad, var det c:a 30 km., och vägen dit ledde över de s. k. "Kungsbergen" med himmelshöga backar och en vissa årstider nästan ofarbar vägbanan. Det blev därför icke ofta resor dit, men där skulle alla uppköp göras, någon handelsbod fanns ej på närmare håll. Ej heller läkare och barnmorska bodde närmare, vilket kunde förorsaka stora svårigheter. Lika långt som till Filipstad var det till Brattfors, där farfars, såsom jag redan nämnt, bodde samt prosten Martinson, gift med min moster. På dessa båda platser fanns alltså det närmaste umgänget med ett undantag, nämligen Svartåns bruk c:a 15 km. avlägset, varest en ogift förvaltare bodde. Det måste därför understundom känts enformigt vid det lilla bruket i skogen. Man kunde ju inte heller som nu prata med sina vänner i telefon. Postdagarna — två i veckan — motsågos förvisso med stort intresse, för att man skulle få höra något från omvärlden.

Barnen läto inte vänta på sig och de blevo jämfört med nutidens förhållanden många. I maj 1871 kom Emelie såsom den förstfödde och blev enda dottern. Nästa års höst blev det min tur och drygt 1 1/2 år

senare Hermans. Det blev sedan ett uppehåll på tre år till Carls ankomst och ett lika långt till dess Christian gjorde sin entré. Då var emellertid uppbrottet från Bosjön förestående, ty nu hade man hunnit till hösten 1880. Samtliga dessa fem syskon leva ännu, då detta skrives (1947), den äldsta 76 år och den yngsta 67, med en sammanlagd ålder av 361 år. Det var en livskraftig barnkull alltså, som tillkom under Bosjöns luftstreck.

Mina första minnen hänföra sig till en 1875 företagen badresa till Marstrand. Jag var då nära tre år gammal. Huru mycket som är verkliga minnesbilder opåverkade av senare berättelser, kan jag dock inte avgöra. Anledningen till resan var, att vi tre då befintliga barnen under vintern haft en svår kikhosta, i vilken den föga mer än halvårsgamla Herman höll på att stryka med. Sjukdomen hade tagit på våra krafter och sannolikt också på vår mors. Så blev det beslutat, att vi skulle stärkas genom en tids vistelse på Västkusten och som plats härför valdes Marstrand. Eljest brukade Brattfors-Gejrnarna välja Strömstad eller Lysekil, dit de färdades efter hästar i egna vagnar.

Vår resa blev betydligt mer komplicerad, och den är belysande för, huru utvecklade kommunikationerna då ännu voro. Förutom föräldrarna och vi barn togs en barnsköterska med. Närmast färdades vi efter hästar till Filipstad, där vi togo hjulångaren Frans von Schéele⁴, som förde oss genom Bjurbäckes kanal (färdigbyggd 1857) och över sjösystemet söder ut till Sjöändan. Från denna plats fanns en järnväg till det 7 km. därifrån liggande Kristinehamn och den blev nu det tredje färdstället. Från den nämnda staden var nordvästra stambanan trafikfärdig så långt, att vi kunde begagna oss av den till Töreboda, men där blev det på nytt att använda vattenfarled. På Göta kanal och genom Trollhättesslussarna, som jag särskilt tydligt kommer ihåg, nådde vi så Göteborg, och därifrån

förde oss den tredje ångaren till vårt mål Marstrand. Här stannade vi hela sex veckor boende i hyrd våning och med eget hushåll. Vad jag tydligast minns härifrån är de många båtarna och fiskfångsterna. Förvisso var det med stärkta krafter vi återvände från klipporna och havet till den värmländska vrån bland bergen och skogarna. Särskilt min mor hade mått mycket bra av att få komma ut och träffa människor av ståndspersonsklassen. Ett fotografi av Emelie⁵ och mig i Marstrand, det äldsta av oss, bifogas.

Hemkomna började åter det dagliga livet sin in-vanda gång. Tiden blev säkert inte lång, båda föräldrarna hade mycket att stå i var och en på sitt håll. Även om tjänarna voro många tog för mamma omsorgen om barnen och det stora hushållet mycken tid. Förutom familjen ingick i hushållet en inspektor och längre fram en guvernant samt kvinnliga och manliga tjänare. De förra utgjordes av hushållerska, kammarjungfru, barnjungfru och ett par ladugårdspigor, de manliga av kusk och kördrängar. De sistnämnda skulle ofta utrustas med matsäck, stundom för flera dagar.

Till huvudsaklig del levde man vid Bosjön på vad⁶ gården själv producerade. Bakning och slakt gjordes av husets folk. Specier m. m. fick förstås köpas utifrån och de togs då hem på en gång i sådan myckenhet att de räckte för längre tid. Stor slakt gjordes höst och vår och dessutom till julen. En hel del därav saltades och röktes. Jag kommer väl ihåg de stora kare i visthusboden och i dennas tak hängande långa rader av rökta skinkor och korvar. Färskkött mellan storslakten erhöles av egna kalvar — härliga gödkalvar — och får. Ett extra tillskott av kött lämnade de på höstarna skjutna älgarna, varav även delar saltades och röktes. Av småvilt, som det var gott om i skogarna, blev mycket konserverat, så att det kunde bjudas större delen av vintern. Fisktillgången var god och minns jag särskilt härliga laxöringar, som hoppade i

bäckarna, och siklöjor som ibland gingo upp i ån i sådan mängd att de kunde ösas upp med händerna. Kräfter saknades, men presentades från Brattfors, där de gingo till i den förnämsta kvaliteten. Vid storbaken gjordes knäckebröd och i samband med slakten paltbröd, som sedan syntes hänga i långa rader på stänger i visthusbodernas tak.

Utöver rutinarbetet vore de kvinnliga tjänarna dagligen i flera timmar sysselsatta vid spinnrocken och vävstolarna. Lin odlades och bereddes på gården. Mycket i klädväg blev hemstickat och hemvävt. Husmodern saknade sannerligen inte sysselsättning. Och min far hade jämte inspektoren fullt upp att göra på sitt gebit. När kvällen kom blev det emellertid tillfälle till familjeliv. Vid skymningsbrasan under den mörka delen av året brukade pappa berätta sagor för oss barn och om vargfaran i hans barndom samt om en björnjakt han deltagit i. Sedan, då fotogenlampan tänts, samlades de äldre till högläsning och vad mamma beträffar handarbete — virkning och brodering — varuti hon liksom i allt, som hörde till hembestyren, ägde framstående färdighet.

Kosthållet var i vardagslag, jämlikt seden den tiden på de värmländska herrgårdarna, nästan spartansk[t], exempelvis som regel sill och potatis samt skrämjölsvälling till frukost och rågmjölgröt och mjölk till kvällsmålet. Till middagarna, som intogs redan kl. 13.00, växlade matsedeln. På aftonen dracks eftermiddagskaffe med rikligt med dopp. Av rätterna erinrar jag mig särskilt "ostkakan", en specifik värmlandsrätt, serverad med vaniljsås och hjortronsylt. Skogsbären spelade en betydande roll i hushållet. Smultron, som fanns i stor riklighet och kostade 25 öre kannan, d. v. s. något mer än 8 öre litern, äts dagligen stora portioner av, då deras säsong var inne. Hjortron var det också mycket gott om på mossarna,

och de kunde där plockas fullmogna, svällande av saft, varav blev sylt och kräm, ljuvliga till arom och smak.

Jag har redan nämnt om bristen på umgänge vid Bosjön, d. v. s. vi barn kände ju inte av det, men även för oss var det roligt att få resa bort. Närmast kom farföräldrarna på Brattfors ifråga. Dit kände vi det alltid högtidligt att komma. Allt gick där i större stil än vid Bosjön. Herrgården — vitfärgad — med sina flyglar hade en imponerande storlek. Gårdsplanen med sina välklippta gräsmattor och färgrika blomrabatter var ståtlig. Strax norr om östra flygeln stod en rymlig paviljong med fönster av flerfärgat glas runt om, i vilken sommartid bjöds förfriskningar och ordnades förströelser av olika slag. Den hade ett vackert läge med utsikt över älven. I huvudbyggnaden var antalet rum stort, däribland tvänne salonger, härliga att springa och leka i. Inte mindre roligt var det att göra grimascher i de stora trymåerna. Ofta hade vi många lekkamrater ur kusinernas stora skara. Gick man över gårdsplanen söder ut, passerade man först landsvägen Karlstad — Filipstad, kom därefter till trädgården, även den försedd med en, dock mindre och öppen paviljong, och kunde sedan fortsätta till den ståtliga parken med gamla höga träd, slingrande vägar, bersåer och den brusande älven.

När vi besökte Brattfors, liksom då Bosjön hade besök därifrån, blev det övernattande för gästerna, oftast några nätter i följd. Farfar var vid denna tid redan i 70-års-åldern och verkade gammal med fårat slätrakat ansikte och vitt hår. Som följd av en ådragen benskada hade han svårt att gå, vilket måste varit påkostande för den tidigare så verksamme mannen, ofta stadd på resor till sina många bruk och gårdar. Ehuru ögonen verkade matta och han såg trött ut, lär han ha väl bibehållit sitt klara huvud. Mot barnbarnen var han idel vänlighet och godhet. Farmor, som var tio år yngre, var även åldrad. Som ung skall hon

ha varit en skönhet, men skötseln av det stora hemmet med talrika gästabud och de tätt på varandra följande barnen — 12 st. inom 18 år och ett årligen fem år i rad — hade tagit på krafterna. Hon var emellertid alltid blid och vänlig. Än mer var så fallet med hemmavarande yngsta och ogifta dottern Sofia. Jag vet mig aldrig sett en människa utstråla så mycken godhet som hon. Varmt religiös, som hon var, brukade hon berätta för mig ur bibliska historien och uppväckte ett intresse för denna, som jag länge bevarade.

På Brattfors bodde också morbror Martinsons med en stor barnskara, tillsammans med vilken vi hade mycket roligt såväl i prostgården som då de gjorde besök vid Bosjön. Men denna kusinflock skulle snart decimeras. I början av 80-talet bortrycktes icke mindre än sex av de tio barnen i en häftig difteriepide mi, därav fyra på en vecka, ett talande exempel på, vilken mordängel denna sjukdom på den tiden kunde vara. Prosten Martinson var en intelligent man, som med klar blick och öppet sinne följde tidens frågor och tog en bestämd ståndpunkt till dem, varför pappa satte stort värde på att resonera med honom. Han var även en god predikant. Moster Ulrika hade något kvinnligt ljuvt över sig med milda, goda ögon, men hon var kanske en smula indolent. Maken fick leva tills han blev 98 år, och hon själv hade uppnått 90, då hon gick bort.

Vid föräldrarnas umgängesbesök i Filipstad voro vi barn ej med. Däremot hos bruksförvaltaren Åberg vid Svartåns Bruk, och det var alltid en upplevelse, ty där fanns så mycket märkvärdigt att se. Åberg var en gammal ungarl av originell läggning, som, då han talade, stammade, vilket vi tyckte var underligt. På grund av lytet kallades han för "stamfadern". Men han var en hjärtans snäll och barnkär man, vilket vi erfor, då han förevisade sin samling vilda djur, om vilka han hade så mycket vackert att berätta. I burar sutto

tjädurar och orrar, som han pratade med, så man kunde tro, att de förstodo honom. I en stor hage sprang ett dussintal harar, vilka han kunde locka på, så att de närmade sig oss. Men han hade också märkvärdigheter av annat slag. I en park, som han kallade för paradiset och, som han sade, framför den bibliska lustgården hade det företrädet, att det där fanns varken en Äva — han var kvinnohatare — eller en orm, så något syndafall kunde det där ej bli, visade han på den genomflytande ån upp en rad små ångbåtar, leksaksbåtar⁷, med rykande skorstenar följande strömmen. Och på andra sidan denna fingo vi se först en hare och sedan en björn (av järn) på hjul rulla förbi på en sluttande bana. Deras praktiska nytta var att utgöra mål vid skjutövningar. För oss var det intressanta saker och glädjen stod högt, när vi fingo rida på de framrullande djuren. På sitt kontor hade Åberg ytterligare sevärdheter. Där var en gökklocka, som vi stirrade förundrade på, då göken tittade ut ur sin lucka och gol klockslagen alldeles rätt. Nästa och sista numret tyckte vi var hemskt och blevo rädda för. En människofigur i kroppsstorlek (av papp) steg upp bakom pulpeten ohygglig att skåda med rött skägg och horn — den onde själv. Den var inte avsedd att skämta med, nej, den hade till uppgift att skrämma oförskämnda förbönder, och effekten, påstod Åberg, var fullständig, isynnerhet om litet svavellukt samtidigt ordnades⁸.

Till Bosjön kommo gäster mest på somrarna, ibland dock även på jularna. En enda gång kom en sådan helg mormor och morbror Nils Mitander från Kristinehamn. Resans besvärligheter gjorde, att den icke upprepades. Sommargäster voro först och främst Brattforsfamiljerna samt från Filipstad farbror Christoffer med sin vackra fru, född Planting-Gyllenbåga⁹, bergmästarefamiljerna Sjögren och Lundström och rådmansfamiljen Christian Sundins. En faster till pappa, änkefru Cathrine¹⁰. Charlotte Geijer från Göte-

borg, kom också på besök några somrar. Hon ville tillfredsställa sin längtan till Värmland och att få träffa den närmaste släkten där. Det blev då släktbjudningar, och då kom det vin på bordet, vilket eljest var mycket sällsynt.

Utöver nämnda syskon till mamma hade hon två bröder, Filip och Emil. Den förre blev efter några år inspektör på Bosjön. Han var sångare och i övrigt en mångkunnig man. Särskilt då det var gäster, roade han dessa med sina visor. De voro av Sehlstedt och Wadman, såsom "Salig farmor", "Vackert så" och "Min lilla vrå bland bergen", samt de vid denna tid mycket populära "Viser på varmlandske tongmåle" av Fredrik Dahlgren. Slagnumret var emellertid den dråpliga satiren över Kejar Wilhelm I och Bismarck¹¹ med anledning av det nyligen timade 1870 — 1871 års krig. Refrängen lydde så:

*"Der Kaiser ist gross,
Und Bissmark famos,
De lägga embargo på allt som kan fås".*

Men morbror Filip skrev även själv vers och visor till födelse- och namnsdagar till melodier i ett positiv, som lånades av en i Bosjöns närhet boende bergsman. Morbror Emil studerade medicin i Uppsala och kom regelbundet och tillbragte somrar och jular hos syster och svåger. Han utgjorde ett ungdomligt och glädjespridande inslag och var därför alltid efterlängtat.

En gång fingo vi barn följa med mamma för att hälsa på mormor i Kristinehamn, en resa motsedd med stora förväntningar. Det gick denna gång att från Filipstad färdas på den nu färdigbyggda Östra Värmlands järnväg. Mer än på Marstrandsresan kunde vi nu uppskatta tåget som transportmedel, och jag minns, att jag med stora ögon såg på allt. Med mycken respekt trädde vi in i mormors hem, ty vi visste, att

hon hade höga fordringar på vårt sätt att skicka oss. Vi gjorde vårt bästa vid handkyssen och allt annat, så som mamma förmanat oss. Det såg också ut, som om vi vunnit den gamla fina damens bevågenhet, ty hon kunde inte vara snällare än hon var, tyckte vi. Vad som särskilt intresserade oss var hennes stora trädgård med mångfalden av fruktträd och bärbuskar, något för oss sagolikt i förhållande till Bosjöns.

Ett besök hos några gamla mostrar till mamma, fröknarna Emelie och Marie-Charlotte Nordenfeldt, har också fastnat i mitt minne. De hade något av l'ancien régime över sig och levde i sina hågkomster. I Lotten Dahlgrens bok "Marie-Charlottes dagbok" äro deras och deras föräldrars och syskons levnadsöden livfullt skildrade. I synnerhet får man där en bild av den högdragna men på samma gång kraftfulla och dugliga min mormors mor, född Anna Posse. Begåvade med presenter av olika slag återvände vi till Bosjön efter denna tripp ut i världen.

Ibland kunde på vintern färderna efter häst bli smått äventyrliga. Långa tider gingo de dock lättast då, emedan de skedde på vintervägar över sjöar och mossar, då man kom ifrån de många svåra backarna. Vid häftiga snöfall kunde det dock ta dagar, innan det överhuvudtaget gick att ta sig fram. En gång, då jag åkte till Brattfors med pappa, som efter vanan själv körde, hände det i mörkret och snöyran, att släden gjorde en överhalning, så att jag kastades ur den och försvann i en driva, utan att pappa, som hade uppmärksamheten riktad på hästen, märkte det. Inte heller hörde han mig, då jag gav hals, på grund av blåsten och bjällerklngen. Påpälsad som jag var, låg jag där övergiven. Så kom då pappa äntligen tillbaka orolig över var jag blivit av. En annan gång åkte vi över en sjö, då det var glansis och stark dimma rådde. Vi förlorade vägen och irrade omkring för att återfinna den, men länge förgäves. Tillsist lyckades det, men

faran hade varit stor, att vi skulle kommit i närheten av åars in- och utlopp, där isen icke bar. En verklig nedkörning genom isen råkade pappa en gång ut för på sjön Bosjön, men räddades genom att folk, som sett händelsen, i tid hann komma till hjälp.

Den mest efterlängtade tidpunkten på året för oss barn var självfallet julen, och den firades i allo på traditionellt värmländskt manér. Såväl pappa som mamma voro ju uppfödda på värmländska bruksherrgårdar. Tillrustningarna började tidigt med slakt och tillhörande sylta- och korvberedning. Sedan kom det stora julbaket, talgljusstöpningen och julölbryggandet. Man må betänka de stora kvantiteter, som behövdes på grund av de många tjänarna. Mamma stod personligen med över allt, ledande och deltagande med skickliga händer. Ljusstöpningen intresserade särskilt oss barn. Det var så lustigt att se, huru såväl enkla som grenljus kommo till genom vekarnas ideliga doppande i den smälta talgen, tills den önskade tjockleken erhöles. Luciadagen skulle några av de sålunda åstadkomna julens läckerheter avsmakas, vid den efter luciakaffet på sängen följande lussefrukosten, som åts vid nedrullade gardiner och levande ljus på bordet. Maten var huvudsakligen av gris i alla former och nedsköljdes med varm glögg. Även svartsoppa förekom, men även den var gjord av gris, d. v. s. grisblod, då sådant av gås ej stod att få. Den avnjöts i alla fall av pappa och morbror Filip och prisades.

Då julaftonen var inne, hölls vad som skedde på förmiddagen hemligt för oss barn, vi skulle få se julen först då den var fullt ordnad. Intrycket av den skulle då bli starkast, ansågo föräldrarna, och de hade förvisso alldeles rätt däri. Middagen, som serverades redan kl 13.00, hörde till preludierna och det viktigaste vid den var dopp i grytan, som gjordes grundligt. Vi höllo till i matsalen, aldrig i köket, som knappast varit möjligt med hänsyn till de många tjänarna. Båda parter-

na hade det trevligast så, tror jag. Några timmar senare började julen på allvar, vi ansågo knappast att den var inne förr. Nu släpptes vi barn in i salongen, där julgranen strålade i full belysning. Det var alltid samma underbara syn. Ljusen i granen voro av vax i växlande färger och bland prydnaderna märktes flaggor från skilda länder, vilka väckte vår nyfikenhet och gav anledning till många frågor. Allt i den skulle för övrigt nog undersökas. Sedan granen sålunda beundrats, vändes blicken till vårt speciella julbord, där vi hade var sin julhög bestående av bakverk av olika slag såsom "julkusen" av vörtebröd, saffranskransen, en stor vetebulle samt flera sorters pepparkaksfigurer.

Så var tiden inne att samlas till julbön, och i den deltog tjänarna, även rättaren och skogsvaktaren med fruor. Mamma läste ur bibeln om Jesusbarnets födelse och därtill en julbetraktelse samt böner. Pappa läste några psalmer. Det var den stämmingsfulla prologen, som jag tänker på vid varje jul än i dag. Sedan det bjudits kaffe och rikligt med dopp och tjänstefolket avlägsnat sig, började utdelning av julklapparna, samlade i klädkorgar. Pappa läste påskrifterna och var utdelare. Detta blev förstas för oss barn höjdpunkten, och så mycket mer som "klapparna" voro många, ty vi blevo begåvade därmed även av släktingar från när och fjärran. Särskilt kommer jag ihåg min glädje, då jag mottog en gunghäst, inte en fabriksgjord sådan utan tillverkad av snickaren på gården, stor var den och försedd med man och svans av tagel. En annan gång fick jag en både vacker och värdefull sak, ett fullriggat skepp, utfört i minsta detalj till segel, tackel och tåg, ankare etc. I själva verket var det ett konstverk, ett "votivskepp", som bort användas som prydnad och icke släppas i händerna på en klåfingrig pojke, som på några år förstörde det. En tantgåva av mer säreget slag var en kyrka av halv manshöjd, utförd av papp, vackert målad och rikligt försedd med fönster.

Uppläst tog den sig i ett mörkt rum ståtlig ut. Men den skulle väl användas till något praktiskt ändamål, och det blev till bur för vilda småfåglar, som vi fångade. Men den passade ju bra litet härför, och det dröjde inte många år, förrän den gick sin förintelse till mötes.

Den verkliga sensationen inträffade den jul, då en levande bagge leddes in, iförd en splitter ny specialtillverkad sele med bjällror och därtill en också ny rymlig släde, som hade plats för två-tre barnungar. Det var en present av farfar. Glädjen var obeskrivlig, och vi pojkar, d. v. s. jag och Herman, hade ett otroligt nöje av ekipaget i många år. Först skulle baggen köras in, och bara det var mycket nöjsamt. Det skedde inte helt frivilligt från hans sida. Det kunde bli ordentliga skallar i magen på dressörerna. Under årens lopp blev det nya baggar och dressyren fick börja om igen, alltid lika rolig. Väl inkörda kunde de draga oss på åkturer om ända upp till en halv mil. Jag tror det låg något uppfostrande av värde för oss i detta omtumlande med baggarna.

Som det var c:a tre mil till närmaste kyrka, var det i hästskjutsarnas tid otänkbart att där bevista julottan. I kyrkligt hänseende var Bosjön illa lottat. Det låg på gränsen mellan tvänne socknar, Sunnemo och Brattfors, och den senare ingick i Färnebo storförsamling. Det kunde därför ifrågasättas, vilken av socknarna man skulle vara kyrkobokförd i. Naturligt hade varit, att de som bodde i herrgården, som låg inom Sunnemo, införts i denna socknens kyrkoböcker, men på mitt prästbetyg står än idag Brattfors som födelsesocken. Det blev nu så, att präster från tre håll, Sunnemo, Brattfors och Filipstad, hade att ta befattning med religionsvården och skolundervisningen. Till husförhören kommo omväxlande från Sunnemo den fromme Holmqvist, far till blivande professorn och kyrkohistorikern i Lund Hjalmar Holmqvist, från Brattfors den blide, saktmodige Martinson och från Filipstad

(Färnebo) den skroderande, långe och magre Brink, "Långkatekesen" kallad. Någon enstaka gång höllo de predikan. Julotta kunde det inte bli tal om. Detta otillfredsställande förhållande fann pappa nödvändigt få ändring på, och han fick en god hjälp i svågern, den mångkunnige Filip Mitander. Han tog på sig predikarens kall, klockare blev folkskolläraren Tillqvist och gudstjänstlokal hans skola. Så blev det regelbundna gudstjänster, och det visade sig, att morbror Filip ingalunda var någon oäven predikant, utan stod sig gott i den hårda konkurrensen med pietisterna. Julottan var det fullt hus, och vi barn voro från tidiga år med, glädjande oss åt de många ljusen, som voro hemstöpta talgljus och några med ljussaxar beväpnade ideligen finga gå omkring och snoppa. Det oaktat lagrade sig en osande rök, som stack i näsa och ögon, över åhörarnas huvuden, men på stämning och andakt var det säkert ingenting att anmärka. Bruksbefolkningen med brukspatronsparet i spetsen hade en utpräglad religiös livssyn.

Detta sistnämnda förhållande gav en god jordmån för¹² tidens väckelserörelse, kallad "läseriet", med P.P. Waldenström som ledare. Den fick en stor utbredning vid Bosjön, och även våra drängar och pigor rycktes med i den. Andliga sånger sjöngos i köket och bland dem isynnerhet de till svenska överflyttade med en lättlärd refräng av amerikanen Sankey. En dag hittades på sophögen Tegnér's Frithiofs¹³ saga, eljest på denna tid en älskad folkbok. En av drängarna hade kastat dit den, ty han hade funnit, att den kunde han inte längre läsa, sedan han blivit frälst. Det var nog inte utan skäl, som min far tyckte, att det genom predikningar i statskyrklig anda behövdes en motvikt mot läseriet.

En annan rörelse inom folket, som nu på allvar kommit till Värmland och även nått Bosjön, var emigrationen till U.S.A. Gamla och unga, hela familjer

med små barn, gåvo sig iväg, ofta lockade av föga samvetsömma agentsers vackra förespeglningar. Tidigare utresta släktingar och vänners skönmålningar och egen fattigdom voro förstås starka drivkrafter. Smärtfritt löstes dock icke banden med hembygden, anförvanter och vänner, kanske dock mest beträffande de kvarblivande. Jag har i minnet farvältagande under strömmande tårar från dessa, medan de bortresandes anleten lystes upp av ett inre hoppets ljus om kommande välstånd, det de aldrig trodde sig kunna nå i det eljest så högt älskade fäderneslandet. Även vi barn fällde en tår, då någon lekkamrat drog bort mot ett land, som sades ligga på andra sidan jorden, och vi förstodo vi aldrig mer skulle få se dem.

I det dagliga livets jämna gång inträffade då och då ett avbrott, aldrig så litet så lättade det på enformigheten. Ett sådant var ankomsten av en gårdfarihandlare. Bristen på handelsbodas gav åt dessa ett visst berättigande. Vanligen kom en dylik affärsman till fots med på ryggen en stor trälåda, som borde varit oerhört tung att bära de långa vägsträckor, det var fråga om. När han steg in i köket, infunno vi barn oss snabbt där. På det uppfällda stora slagbordet, varunder dolde¹⁴ sig "fällbänken", där pigorna hade sin sovplats, radades varorna upp till beskådande. Alltid var det något, som vi försökte få mamma att köpa åt oss, såsom munspel och knivar. På vintrarna kommo dalmasar med lass av laggkärl, stenfat och stenkrukor, men de hade också de kända färggranna dalahästarna samt lergökar, och till dessa hade vi ett gott öga. Som de inte kostade mer än 25 resp. 5 öre stycket finga vi vanligen våra önsknings uppfyllda. Dessa från gård till gård vandrande eller åkande försäljare voro även värderade nyhetsförmedlare i en tid av urusel postgång. Naturligtvis var mycket av det som berättades att hänföra till rena skvallret, för vilket jordmännen var god i köket. Men de voro också ryktessmi-

dare och -spridare och kunde härigenom väcka oro på sin väg.

Ett annat slag av besökare var den svartmuskige björnförelisaren i den bredbrättade slokhatten, som kom ledande en lurvig nalle med nosgrimma, ofta åtföljd av en positivhalare med markatta. Till en början voro vi nog en smula rädda vid åsynen av björnen, men nyfikenheten fick överhanden, när han började resa sig på bakfötterna och dansa kring en stång mellan ramarna eller över nacken, alltunder det att markattan piruetterade på det med musik assisterande positivet. Då björnen efteråt snällt åt mjöl och bröd, tyckte vi vi ville klappa honom, men det gick inte mamma med på.

Understundom kom underliga enskilda människor och tiggde. Bland dem minns jag en man, som infann sig om somrarna, skäggig och smutsig och ofta iklädd endast en fotsid blaggarnsskjorta. Vanligen ytttrade han ingenting, satt tyst och åt sin mat och avlägsnade sig sedan. Ruskig såg han ut, men gjorde ingen förnär. Han tycktes ha sitt tillhåll i skogen, där han någon gång blev sedd. Vem han var, och var han vistades på vintern, visste ingen. En ful gammal kärning med en stor spånkorg på ryggen, vari hon stoppade vad hon fick eller hittade, som syntes henne av värde, uppenbarade sig då och då. Hon såg elak ut, och vi undrade allt, om hon inte var häxan i sagan om Hans och Greta och kunde stoppa även barn i sin stora korg.

Vidskepelse och övertro dröjde ännu i icke ringa grad kvar vid Bosjön. Om många mystiska ting berättades det med lågmäld röst i köket, i drängkammaren, av vår barnjungfru och av bruksbarnen, våra lekkamrater, ja, min egen kloka mamma var inte främmande för tron på övernaturliga företeelser. Spöken trodde man allmänt på, och de voro inte få som påstodo sig ha sett några av dessa flyktiga skepnader. Vad mamma

starkt hävdade som obestridligt var s. k. "varsel". I barndoms hemmet Alkvettern hörde man alltid, då morfar skulle åkande komma hem, hjulbullen och hovslag samt huru vagnen stannade framför trappan en god stund, innan det verkligen skedde. Om tomtar, bergs-, skogs- och sjörå lämnade man livfulla berättelser. En större sten på en åker påstodo flera hava sett vid mörker lyftas upp och ett sällsamt ljus lysa under den, i vilket små människor rörde sig, under det en svag lockande musik hördes. Då "gasten", en avkomling av bergsråa, skrek i ett berg, (sannolikt en uv), var det ett förebud till, att någon skulle dö vid bruket. En skogsarbetare påstod sig ha sett skogsråa dansa på en kolbotten, och då "tappa ho römpa, för se ho skulle gefte sej, och då gör ho så", sade han. När någon låg för döden sades det kunna hända, att en stor svart fågel kom flygande från öster, fladdrade ett ögonblick framför dödsrummets fönster och sedan försvann i samma riktning, varifrån han kommit. Även kunde en svart hund med eldlysande ögon och gap visa sig. Platser där skatter voro nedgrävda kände man till och beskrev, men förklarade samtidigt, att varje försök att närmare lokalisera gömstället alltid strandat, ty övernaturliga väktare hade städse lett den sökande in på villovägar. Innan man badade i öppet vatten, fick man inte underlåta att binda näcken genom att stålbladet på en kniv stacks ned i vattenlinjen vid stranden. Det troddes också, att människor funnos, som besatt förmågan att "vända bort synen", d. v. s. bringa en person att se något helt annat än det verkliga.

Ett komiskt exempel på vidskeplighet är följande händelse, vilken står livligt för mitt minne. En dag kom en piga, som varit till iskällaren för att hämta¹⁵ mat, vettskrämd springande tillbaka, påstående att den lede själv satt i källaren. Det lät ju föga troligt, att eldens och svavlets potentat, om vilken så mycket talades på läsaremötena, sökt sig in i iskällaren på Bo-

sjön för att få svalka, men pigan var säker på sin sak och lät sig icke rubbas i sin övertygelse. Så noga kunde hon inte beskriva, huru han såg ut, men hemsk var han att skåda, skäggig och med lysande ögon, förresten visste man ju hans förmåga att uppträda i olika skepnader. Något måste ju pigan sett, och det skulle undersökas vad det var. För säkerhets skull utrustades några karlar med yxa, spett och bössa, och så begav man sig till källaren för att eventuellt driva ut Belsebub. Jag skulle tro, att någon även var beredd att läsa över honom, för att få honom att avdunsta till sitt rätta element. Försiktigt gläntade man på källardörren och — vad fick man se, jo alldeles riktigt, ett hemskt grinande ansikte, och skymtade inte också en bockfot, hade pigan verkligen rätt? Dagsljuset strömmade allt mer in och nu avslöjades härskaren över allt ont vara en — grävling, som satt rädd hopkrupen på ett isblock. Det var en enkel sak att avliva honom. I triumf bars han därefter fram till herrgården. Men att fan varit med i spelet och tagit en tillfällig bostad i grävlingen, det kunde ingen ta ur pigan. Under den närmaste tiden, vägrade hon bestämt att gå ensam till iskällaren.

Såsom jag förut nämnt, brukade pappa berätta om förekomsten av vargar och björnar i hans ungdom. De förra voro vissa vintrar talrika, och man måste vid färder i mörker vidtaga försiktighetsmått mot dem. Man medförde skjutvapen samt lät schalar e. d. släpa efter släden, ty vargarna skrämdes därav och angrepp ej. Björn hade uppträtt endast en i närheten av Brattfors, och den hade skjutits. Skinnet såg jag hos farfar. På vår tid ansågs varken varg eller björn finnas i Bosjökogarna, ja inte i hela Värmland. Men såsom jag redan nämnt, på Tassberget i väster gick talet bland befolkningen, att björn skulle hålla till. Beträffande vargar hörde man under stränga vintrar berättas om påhålsningar av dem vid flera gårdar, men det torde

varit mer fantasi än verklighet. Om deras tidigare förekomst i Bosjötrakten vittnade emellertid några väl bibehållna varggropar (fångstgropar) på brukets ägor. Lodjuret eller ”göpan”, som var det vanliga namnet, fälldes då och då exemplar av.

Sista året vi bodde på Bosjön — 1880 alltså — berättade en dag vår skogvaktare, att han och hans följeslagare, som bekräftade saken, i trakten kring Tassberget sett spår av och även hört en björn, och samtidigt meddelade han, att han för c:a 20 år sedan i samma trakt sett en nalle. Ingen trodde på den nu gjorda upptäckten, i varje fall gjordes intet åt saken. Men fem år senare, d. v. s. januari 1885, skulle det visa sig, att en björn verkligen hade sitt tillhåll på Tassberget. En timmerhuggare höll på att fälla en fura, då en björn rusade upp ur sitt ide vid furans fot och angrep honom. Han försvarade sig med sin yxa, men blev biten och omklappad av den omornade besten, så pass att han sannolikt blivit dennes offer, om ej en broder, som befann sig i närheten, kommit till hjälp. Denne högg nu i sin tur in på björnen med sin timmerxyxa och tilltygade honom så illa, att han fann för gott ge sig iväg från platsen. Den hjälpsamma brodern begav sig nu så snabbt han kunde till bruket för att få bistånd med den sårades hemfraktande. Med denna expedition följde den dåvarande ägaren av Bosjön, brukspatronen Bergström, och en gäst hos honom, min kusin Allan Adelsköld, för att skjuta björnen. Något annat vapen för ändamålet hade de ej än hagelbössor laddade med rundkuler. Det blev emellertid ingen möda att fälla den av yxhuggen svårt skadade nalle, men det blev i berättarnas mun en bragd. Några år senare såg jag skinnet och det konserverade huvudet i Bergströms hem och kunde konstatera, att det var ett storvuxet, kraftigt exemplar. Man trodde då, att det var den sista björnen i Värmland. Senare har emellertid några enstaka individer från Dalarna

gjort visiter — någon också blivit fälld — i provinsens nordligaste del.

Att en björn blivit skjuten i Värmland var emellertid en så märklig händelse, att den måste på ett värdigt sätt celebreras. Det fick formen av ett kalas, där björnstek skulle serveras och vad ännu viktigare var, björnpalt. Anordnare var nämligen det illustra sällskapet "paltorden" i Filipstad. I ett tryckt brev, som jag sett hos min far, men tyvärr nu är förkommet, kallades ordensmedlemmarna till extra ordenskapitel vid Bosjön. Bland inbjudarna var den ene björndödaren, Adelsköld, vilken emellertid hade den anspråkslösa ställningen inom orden av "aspirant till vice vaktmästaretjänsten i Paltordens filial vid Bosjön". Att festen gick i god Gösta Berlings kavaljersstil och var övermåttan rolig, säger sig själv. De värmländska brukspatronernas av lekande humor fyllda gosslynne fick förvisso där fritt utlopp. Att den serverade palten inte innehöll en droppe björnbrud minskade säkerligen inte glädjen. Björnstek blev det i alla fall.

Men nu måste jag återgå till vår tid vid Bosjön, och skall nämna något om dess järnbruksrörelse. Den utgjordes av framställning av tackjärn i en träkolsugn. Blåsningen pågick under vinterhalvåret, då malmen från gruvorna och kolet från skogarna kunde på vintervägar forslas fram. Det färdiga järnet utfraktades under sommaren på stora träprämar, som roddes över Bosjön, därefter kördes med hästfordon till sjön Alstern, där sjötransport åter vidtog till sjöns sydända för att så ännu en gång forslas efter häst till Brattfors eller Lindfors. På dessa platser utsmiddes tackjärnet till stångjärn, som per järnväg sändes till Göteborg och därifrån exporterades till England. Vintern blev den livligaste tiden på Bosjön, då samlades där en mängd förbunder från skilda trakter för att skaffa sig körförtjänster. Isynnerhet kommo de från Fryksdalen. Under högkonjunkturen på 1870-talet kunde dessa ut-

socknes körare uppgå till över hundra. Det blev härigenom ett vimmel av hästar, slädar och karlar över bruksbackarna. Över malmvägen ringlade sig en ström av slädar kommande från Finnsmossens eller Nordmarks gruvor och avlämnade sin last på det s. k. malmtorget invid hyttan. Andra foror bestodo av kolryssar, som kördes uppför kolbryggorna in i kolhusen, där lasten stjälpes av, åstadkommande ett moln av tjockt koldam[m], som vältrade sig ut och färgade snön svart på ett område runt omkring.

Den tavla man dagligen såg framför sig stämmer precis med den E.G. Geijer i sina "Minnen" tecknat från Ransäter. Istället för livet i smedjorna där, var det emellertid livet i hyttan vid Bosjön. Och detta var för oss barn mycket fängslande. Vi kunde från barnkammarfönstren se flammorna från masugnen slå upp mot himlen och övergå i en yrande dans av gnistor, som drog bort och försvann i rymden, och även "utslaget" i hyttstugan med sin glödande ström av järn, varifrån sprakade de vackraste stjärnor. Men vi betraktade detta även på nära håll. Ofta sutto vi uppe på masugnskransen och sågo på, huru den krossade och rostade malmen och kolet skiktvis stjälpes i den flammmande ugnen, samt pratade med den vänliga masmästaren och hans biträde. Så knötos vi pojkar till järnet såsom våra förfäder i generationer varit [knutna till] det.

Sitt husbondevälde utövade pappa i gammal traditionell patriarkalisk anda, vilket innebar en fast ledarhand förenad med ansvars känsla och faderlig omsorg om de underlydande. Så vitt jag förstår, möttes han också av förtroende och tillgivenhet. Några lönekonflikter förekommo ej, men arbetarna hade heller ingen makt att sätta bakom eventuella krav, då fackföreningarnas tid ännu ej var kommen. Konkurrensen om arbetskraften, stimulerad av de goda konjunkturen, torde varit avgörande vid lönernas tillmätande.

Road som pappa var av promenader, besökte han ofta de underhavandes hem, inte minst de avlägset i skogarna belägna torpen, för att med egna ögon se, huru de hade det och söka på bästa sätt tillgodose deras behov. De kommo också själva till herrgården med sina bekymmer och både om råd och hjälp bl. a. vid sjukdomsfall. Det fanns ju inte läkare annat än militals bort. Ett större husapotek hölls på kontoret och med dettas hjälp och en läkarbok sökte man reda sig på bästa sätt. Mamma var den kunnigaste härvidlag men kompletterades bra av morbror Filip, och då den yngsta brodern medicinaren kom på besök, var han den stora auktoriteten. Det kan synas underligt, men så var det, att botemedlet "koppning", vilket torde varit detsamma som åderlåtning, ännu var i bruk. En särskilt härför konstruerad apparat fanns på kontoret, och den kom ofta till användning. Kom doktor Örtengren i Filipstad på sjukbesök, så som hände någon gång, då han blev kallad och hämtades, gick budkaveln ut härom, och en stor skara sjuklingar samlades.

Välgörenhet mot fattiga fick i övrigt uttryck i gåvor av mat och avlagda kläder. Särskilt jularna blevo gåvopaketen många och innehållsrikare än eljest till tillfredsställelse för mammas givmilda hjärta. Vi barn hade glädjen att få hjälpa till vid utdelningen. Torftigheten i hemmen var allmän, och till den bidrog den stora barnskaran¹⁶, som skulle uppfödas. Men förnöjsamheten var beundransvärd, sällan klagade någon. Kosten var icke blott enkel utan även enformig. Sovlet bestod mest av salt sill samt fläsk från egen hushållsgris, som i regel hölls, eller köpt amerikanskt. Mjöl-, mjöl- och grynätter voro det vanliga. Jag minns ett besök jag gjorde en eftersommar med pappa i en torparfamilj med många barn. På pappas fråga, huru de hade det med mat, svarade hustrun: "Nu äro bären i skogen mogna, så nu har jag föga matbekymmer, barnen föda sig själva". Bland hyttarbetarna såg jag dem,

som dag efter dag hade som matsäck hårdkokt rågmjölsgröt och mjölk samt grovt bröd och i bästa fall en skiva amerikanskt fläsk. Kontanta pengar disponerade arbetarna i mycket ringa utsträckning och hade ej heller stort behov därav, då handelsbodas icke funnos i trakten. Avlöningen utgick till huvudsaklig del in natura. På bestämda tider erhöles denna vid uttag på bruksmagasinet. Vad där kunde erhållas var säd, vetemjöl, ärter, malt, salt, sill, amerikanskt fläsk, lutfisk och rulltobak. Kvantiteten berodde på den intjänta penningssummans storlek. För många blev det sedan att bära hem varorna på ryggen längs stigar genom skogarna, barfota om det var på sommaren. Även tjänstefolket på herrgården fick i huvudsak sin avlöning in natura, nämligen utöver logi och kost ett antal skor, strumpor och andra klädespersedlar.

Men en gång om året måste alla ha pengar. Det var till den stora marknaden i Filipstad i september, den s. k. "Oxhelga". Den var näst julen årets största händelse. Då avstannade så gott som allt arbete, och herrskap som underlydande drogo till "marten" för att göra uppköp och roa sig. För allmänheten spelade marknaden en sådan roll, att den blev en fast punkt i tideräkningen. Något hade t. ex. skett så och så långt före eller efter "Oxhelga". Livligt minns jag, då jag första gången fick följa med till en sådan, strömmen av människor och kreatur på vägarna mot Filipstad, och det myllrande folklivet i staden omkring försäljningsstånden och förlustelokalerna. Karusellerna voro starkt frekventerade, och glädjen, stimulerad av brännvinet, var hög. Samma var förhållandet med "fö-revisningarna" av jättemänniskor och dvärgar och andra underligheter. Ynglingarna hade i regel sina flammor¹⁷ vid sidan, ja ofta i knäet, så det var som en kärlekens marknad också. Det som lockade mig var en cirkus, och jag hade ej svårt förmå pappa ta mig med dit, ty han tyckte mycket om och förstod sig på hästar.

Det var nu en god cirkus, som visade upp förnämliga nummer av skolritt, voltigeritt, akrobater, lindansare och vad som förundrade mig särskilt, en eldslukare. Den, sa folket, förvände synen på åskådarna, ty saken var ju omöjlig. På mig gjorde hästarna och ridnumren det starkaste intrycket, och jag har alltsedan den gången haft stor förkärlek för cirkus. Pappa var eljest mycket upptagen av affärer tillsammans med bergslagens övriga brukspatroner, skogsägare och Göteborgs-exportörer, huvudsakligen rörande träkol och järn.

Huru uppfostrade oss våra föräldrar ? Jag vill därpå svara: ”i tukt och Herrans förmaning”. De ville göra oss till dugliga samhällsmedlemmar och goda människor och föregingo själva med gott exempel. Vi sågo med stor respekt upp till dem, men kände oss samtidigt omfattade med kärlek och godhet. Voro vi verkligen elaka, begingo någon dålig handling, lade pappa ej fingrarna mellan utan kunde ge smäll med riset på bara skinnet. Vi förstodo det berättigade och bättrade oss, och jag vill bestämt påstå, att vi psykiskt mådde väl av det, tvärtemot vad de moderna barnpsykologerna vilja hävda. Ett klemande och daltande med barnen är, enligt min tro, en uppfostringsmetod, som länder dem själva till skada. Då jag talade om ”Herrans förmaning” syftade jag på den religiösa grundtonen i hemmet. Varje söndag, då familjen inte bevistade gudstjänst utanför det, hölls sådan i det, varvid mamma läste ur en predikosamling samt kyrkobönerna och pappa ett par psalmer. När vi hunnit viss ålder, skulle vi vara med därom. Noga hölls på personlig afton- och morgonbön samt bordsbön. De intryck jag härav fick i barndomen och ungdomen, ha följt mig genom livet och varit mig en tillgång, som jag känt tacksamhet för. Svordomar var en styggelse för pappa; ”katten” och ”tusan” halkade någon gång över hans läppar, men det var mycket sällan. Jag minns att jag tog efter det en gång och fick, som sig borde, mycket

bannor. Att skicka oss väl vid bordet och eljest voro vi strängt efterhållna med. Men i våra lekar inom- och utomhus hade vi stor frihet. Ingen onödigt ängslan med ständiga förmaningar lade hämsko på vår verksamhetslust. I friska luften vistades vi i ur och skur och blevo härdade och oömma.

Visserligen hade vi varandra att leka med, men vi gjorde det också i stor utsträckning med bruksbarnen, och det lade föräldrarna intet hinder för. Vi fingo sällskapa med dem som vi ville och fingo därigenom inblick i deras och deras föräldrars levnadsförhållanden och tänkesätt, vilket för min del under mitt liv varit till stor nytta för förståelsen av arbetarklassen och dess strävanden ävensom för samarbete med personer ur denna samhällsklass. Våra lekar skilde sig förstas inte från barns i allmänhet, men Bosjöns läge hade väl ett visst inflytande på vårt friluftsliv. Sålunda kunde vi på somrarna draga ensamma iväg rätt långt bort i skogen för bärplockning, och mycket höll vi till vid sjöstranden och sysslade med att meta. På vintrarna var skridsko- och kälkbacksåkning det stora nöjet. Jag tror, det kan sägas, att vi vid rätt unga år blevo självsäkra och orädda. För hela familjen voro utflykter i båtar på sjön till någon vacker plats en uppskattad förströelse.

När vi barn skulle börja lära oss att läsa, var det mamma som fick leda våra första stapplande steg. Jag minns, att i min ABC-bok fanns på en sida en stor tupp, vilken sades skola värpa något åt mig, om jag visade mig duktig. En dag låg där också i uppslaget med tuppen en valnöt, som han sades ha värpt, och en annan dag en 5-öring. Det var mina första framgångar i livet på studiernas område. Snart avlöstes mamma av en guvernant, Beda Andersson, men henne tyckte jag ej om, utan hoppade vid första lektionen ut genom fönstret. Så småningom blevo vi goda vänner. Hon stannade blott ett år hos oss. Senare blev hon gift med

en förmögen godsägare von Segebaden och på hans gods i närheten av Halmstad återfann jag henne, då jag själv blivit chef för Hallands regemente. Sedan hon lämnat oss, hittade pappa på att sätta mig i folkskolan, vilket torde varit något unikt för en brukspatronson den tiden. Till saken bidrog väl, att folkskolläraren Tillqvist tidigare varit inspektor på brukskontoret och blivit gift med en hushållerska på herrgården. Jag trivdes utmärkt och undervisningen var god, vartill kom nyttan av att sitta på samma bänk som brukets barn och behandlas som likställd med dem. Denna skolgång varade bara en termin, varpå kom en ny guvernant, Hedvig Sandelin, som blev oss trogen i många år. Hon undervisade oss inte blott i vanliga skolämnen utan ock i pianospelning och handarbete. I den förra sade hon, att jag hade goda anlag. Tyvärr blevo de ej utvecklade, ty när vi fingo informator, upphörde musikundervisningen. Mycket har jag som äldre beklagat detta. Handarbetena bestodo i broderier med korsstygn och slöjd, den senare lövsågning och träsniderier.

Så snart jag blev läskunnig, kom lusten över mig att på egen hand läsa böcker, närmast förstås sagor. Härtill stimulerades jag av att som innanläsningsbok vid undervisningen användes H. C. Andersens berömda sagor, ett ovanligt klokt val, ty de hade en stor förmåga att egga fantasien och ge många värdefulla moraliska lärdomar. Det fördes även hemma en barn-tidning med namnet Linnéa, som flitigt lästes. I föräldrarnas Ny Illustrerad Tidning var det huvudsakligen bilderna, som väckte uppmärksamheten. Jag kommer särskilt ihåg några, nämligen från 1877 — 1878 års rysk-turkiska krig och från det festliga mottagandet av Nordenskiöld¹⁸ med Vega vid hemkomsten från upptäckten av Nordostpassagen. De etsades så starkt in i mitt minne, att jag kan se dem framför mig, när

jag vill, men så voro de de betydelsefullaste världshändelserna under Bosjötiden.

Åren gingo¹⁹, och snart närmade sig tiden för uppbrottet från det gamla bruket. Pappa skulle hösten 1880 tillträda befattningen som förvaltare åt farfar på det större släktgodset Lindfors, som denne genom köp blivit ensam ägare av. Den 10 oktober, en vacker, höstklar något frostig morgon lämnade vi Bosjön i tvänne droskor, varav den ena var heltäckt med stora glasfönster och därför kallades "glasvagnen", av farfar ställd till förfogande för den ännu blott sex veckor gamla brodern Christians skull. Det kändes litet underligt att lämna den plats, där lyckliga barndomsår förflutit, och något fuktigt var det väl i ögonvrån, då vi sade farväl åt lekkamraterna, men det dröjde icke länge, innan Bosjön trädde i bakgrunden för det myckna nya och större som Lindfors hade att bjuda på.

Nära 70 år ha nu gått sedan flyttningsdagen, och Bosjöbruket har helt förändrat fysionomi. Samma öde har gått över det, som så många andra mindre värmländska bruk, nämligen att uppslukas av ett storbolag, i detta fall Billeruds Aktiebolag. Platsen är mera tyst än någonsin, av hyttan återstår endast ruinrester, men skogsförvaltaren, som bebor herrgården, kan med telefon och radio följa dagshändelserna i alla delar av världen och med bil på några timmar bekvämt förflytta sig vägsträckor, som på vår tid krävde dagar.

Ungdomsåren på Lindfors 1880 — 1884²⁰

Lindfors järnbruk uppkom liksom så många andra värmländska sådana på 1630-talet och hade karaktären av några "hammare", d.v.s. järnverk, som smidde ut från masugnar erhållet tackjärn. Anläggare var den i värmländsk brukshistoria välkända brukspatronen